

จุฑาทิพย์ กัทธาเวท

บทบาทของสหกรณ์ กับการขับเคลื่อนการค้าที่เป็นธรรม

แรงบันดาลใจที่ทำให้เขียนบทความเรื่องนี้มาจาก 3 ประการ ประการแรกคือ ความประทับใจที่ได้รับจากการเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มชาวนาโครงการข้าวคุณธรรมภายใต้ชุดโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่พวกเขาได้กำหนดปณิธานชาวนาคูณธรรม ซึ่งจะนำไปถือปฏิบัติ โดยทั่วกันว่า ตนจะกินข้าวที่ปลูก เหลือแล้วจึงขาย การลดอบายมุข 3 ประการ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำหรับชาวนาอย่างเข้มงวด อีกทั้งจะผลิตข้าวที่มีคุณภาพดีเป็นอาหารปลอดภัยเพื่อจำหน่ายผ่านกระบวนการตลาด ภายใต้เครือข่ายพันธมิตรเพื่อให้ผู้บริโภคได้ซื้อข้าวในราคาพอสมควร

แรงบันดาลใจประการที่สอง เมื่อได้มีโอกาสเห็นสินค้าแฟร์เทรดวางบนชั้นวางสินค้าในร้านสหกรณ์ของประเทศในแถบยุโรปในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ซึ่งมีโลโก้สะอาดตา พร้อมกับคำว่า Fairtrade จึงสนใจติดตามค้นหาเกี่ยวกับเรื่องแฟร์เทรดเรื่อยมา

แรงบันดาลใจประการที่สาม เกิดขึ้นเมื่อได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมงานวิจัยด้าน Social Economy ระดับโลกครั้งที่หนึ่งซึ่งประเทศแคนาดาเมื่อเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2550 ซึ่งในการประชุมดังกล่าวนี้มีนักวิจัยจาก 30 ประเทศ จำนวน 300 คน เข้าร่วมประชุมนำเสนอผลงานวิจัยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โอกาสในครั้งนี้ทำให้ได้รับรู้ว่าในหลายประเทศแถบเอเชีย ยุโรป อเมริกา ต่างก็หันมาให้ความสนใจกับการขับเคลื่อนขบวนการสหกรณ์ เพื่อประโยชน์ทางสังคมมากขึ้น โดยเน้นเรื่องการค้าที่เป็นธรรม การพัฒนาระบบการเงินเพื่อสังคม ตลอดจนการจัดสรรกำไรเพื่อสวัสดิการของสมาชิกสหกรณ์เป็นสำคัญ

เนื้อหาของบทความฉบับนี้ อ้างอิงจากบทความที่ท่านอดิโตธิบดินี เชิญ บำรุงวงศ์ ได้ถอดความเรื่องแฟร์เทรด อ้างอิงจากสารานุกรมอิสระ วิกิพีเดียเป็นหลัก ซึ่งมีสิ่งที่ยากชวนท่านผู้อ่านหันมาให้ความสำคัญกับบทบาทของสหกรณ์กับการขับเคลื่อนสู่ระบบการค้าที่เป็นธรรมดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและสถานการณ์ของการค้าที่เป็นธรรม

การค้าสินค้าแฟร์เทรด เริ่มขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2483 ถึง พ.ศ. 2493 โดยกลุ่มศาสนาและองค์การพัฒนาเอกชนที่มีแนวคิดทางการเมือง ได้ดำเนินการพัฒนา

โซ่อุปทานสินค้าแฟร์เทรดในกลุ่มหมู่บ้านของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งสินค้าส่วนใหญ่เป็นหัตถกรรมจากปอกะเจา ส่วนในทวีปยุโรปนั้น ได้ริเริ่มขึ้นในราวปี 2503 และได้รับการยอมรับในนานาประเทศในปี พ.ศ. 2511 เมื่อการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องการค้าและการพัฒนา (อังค์ถัด) ได้เน้นให้มีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางการค้าที่เป็นธรรมกับประเทศโลกที่กำลังพัฒนา

ในปี พ.ศ. 2508 ได้มีการก่อตั้งองค์การการค้าทางเลือก (The Alternative Trading Organization : ATO) แห่งแรกและองค์การพัฒนาเอกชนอีกแปดแห่งของอังกฤษ ได้เริ่มรณรงค์ค้าขวัญช่วยเหลือการขาย (Helping-by-selling) เป็นโปรแกรมขายสินค้าหัตถกรรมนำเข้าไปในร้านอ้อกแฟมและสินค้าตามใบสั่งไปรษณีย์ในประเทศอังกฤษ

ปี พ.ศ. 2512 ร้านค้าปลีกแห่งแรกในประเทศเนเธอร์แลนด์ได้นำหลักการค้าที่เป็นธรรมมาใช้ โดยสินค้าภายในร้านจะเป็นสินค้าที่ผลิตภายใต้เงื่อนไขการค้าที่เป็นธรรมในแถบประเทศที่ยังไม่พัฒนา จากนั้นยังมีร้านค้าแบบนี้ดำเนินการในกลุ่มประเทศเบเนลักซ์ เยอรมัน และประเทศยุโรปตะวันตกอื่นๆ

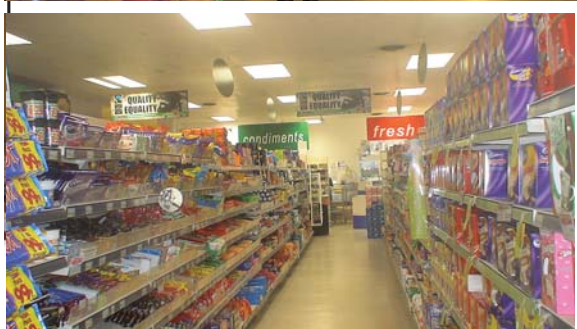

การค้าที่เป็นธรรมนับเป็นยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งไปที่กระบวนการสร้างโอกาสแก่ผู้ผลิต ซึ่งได้รับการเอาใจเปรียบภายใต้ระบบการค้าที่แข่งขัน โดยมีหลักการสำคัญ 7 ประการ

ในปี พ.ศ. 2531 การขายสินค้าแฟร์เทรดได้พัฒนาให้มีการติดป้ายตราสินค้าแฟร์เทรด "สติชติงแม็กซ์ ฮาเรลลาร์ (Stichting Max Harelaar) ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยการริเริ่มของ นิโครุเซน, ฟรานส์วันเดอร์ฮอฟฟ์, องค์การพัฒนาเอกชนชาวดัทช์โซลิดาริตาด ซึ่งมีผลต่อการเพิ่มยอดขายและการกระจายต่อไปสู่ผู้บริโภคกว้างขวางขึ้น และในปี พ.ศ. 2540 ก็ได้มีการก่อตั้งองค์การป้ายสินค้าแฟร์เทรดระหว่างประเทศ (FLO) ในฐานะเป็นองค์การกลางมีภารกิจในการกำหนดมาตรฐานสินค้าแฟร์เทรดสนับสนุน ตรวจสอบ และรับรองผู้ผลิตที่ถูกเอาใจเปรียบ ตลอดจนการให้ข้อมูลข่าวสารสินค้าแฟร์เทรดด้วย

ในปัจจุบันมีกว่า 50 ประเทศ ที่ได้ใช้เครื่องหมายรับรองสินค้าบนผลิตภัณฑ์ตามที่ FLO รับรองสินค้าที่สำคัญ ได้แก่ กาแฟ ชา ข้าว ก๋วยเตี๋ยว โกลี ฝ้าย น้ำตาลทราย น้ำผึ้ง น้ำมัน ถั่วต่างๆ ผลไม้สด สมุนไพร และเครื่องเทศ เหล้าอู่นฟูตบอล ฯลฯ

ด้วยความพยายามที่จะหนุนเสริมระบบการรับรองสินค้าแฟร์เทรด และเปิดโอกาสให้ผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมได้จำหน่ายอย่างกว้างขวางขึ้น สมาคมการค้าที่เป็นธรรมระหว่างประเทศ (IFAT) ได้เริ่มใช้เครื่องหมายการค้าใหม่ในปี พ.ศ. 2547 เพื่อปกป้องลักษณะองค์การการค้าที่เป็นธรรมโดยเรียกว่า เครื่องหมาย FTO (FTO Mark) ซึ่งจะทำให้ผู้บริโภครู้จักองค์การสินค้าแฟร์เทรดที่จดทะเบียนแล้วทั่วโลกและรับประกันว่าเป็นสินค้าที่ได้มาตรฐานในเรื่อง สภาพการทำงาน ค่าจ้าง การใช้แรงงานเด็กและสภาพแวดล้อม

2. หลักการสำคัญของการค้าที่เป็นธรรม

การค้าที่เป็นธรรมนั้นเป็นยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งไปที่กระบวนการสร้างโอกาส แก่ผู้ผลิต ซึ่งได้รับการเอาใจเอาเปรียบภายใต้ระบบการค้าที่แข่งขัน โดยมีหลักการสำคัญ 7 ประการ

1. การสร้างโอกาสแก่ผู้ผลิตที่ถูกเอาเปรียบในเชิงเศรษฐกิจ
2. ความโปร่งใส และตรวจสอบได้
3. การสร้างสมรรถนะแก่ผู้ผลิตในการปรับปรุงทักษะการจัดการและการเข้าถึงตลาดใหม่ๆ
4. การจ่ายราคาที่เป็นธรรม
5. ความเที่ยงธรรมในการจ่ายผลตอบแทนโดยไม่คำนึงถึงเพศ
6. สภาพการทำงานที่ถูกสุขลักษณะและปลอดภัย
7. การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

3. ผลกระทบของการค้าที่เป็นธรรมต่อเศรษฐกิจและสังคม

ผลงานวิจัยของนักวิจัยมหาวิทยาลัยต่างๆ ในอเมริกาและแคนาดาในระหว่างปี พ.ศ. 2545-2549 สรุปให้เห็นว่า การค้าที่เป็นธรรมได้มีส่วนเสริมสร้างองค์การผู้ผลิตให้เข้มแข็งขึ้น ช่วยยกระดับรายได้ของผู้ผลิตรายเล็ก คุณภาพชีวิตและสุขภาพให้ดีขึ้น เปิดโอกาสการเข้าถึงสินเชื่อและแหล่งทุน การได้โอกาสศึกษาอบรม เพื่อเพิ่มพูนสมรรถนะในการผลิต และที่สำคัญยังช่วยยกระดับราคาผลผลิตและการกระเพื่อมทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญแก่ชุมชน การสร้างการจ้างงานแก่ครัวเรือนขนาดเล็ก

อย่างไรก็ตามยังมีข้อโต้แย้งสำหรับการค้าที่เป็นธรรมในแนวทางที่ไม่เห็นด้วยว่าเป็นการบิดเบือนราคาที่เป็นจริงโดยมีการตั้งราคาสูงกว่าราคาตลาด ซึ่งอาจก่อให้เกิดภาวะอุปทานร่วมกันในระยะยาวได้ นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอที่จะพัฒนามาตรฐานการค้าที่เป็นธรรมให้เคร่งครัดขึ้น

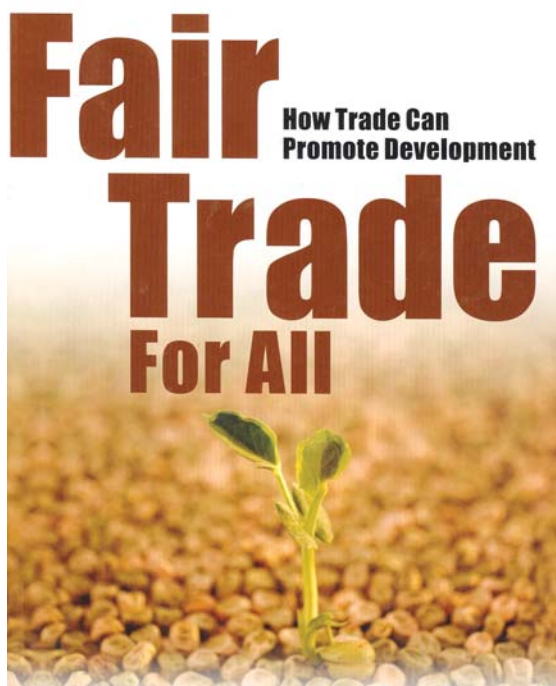
4. บทบาทของสหกรณ์กับการขับเคลื่อนระบบการค้าที่เป็นธรรม

เมื่อพิจารณาอัตลักษณ์ของสหกรณ์ในประเด็นการเป็นองค์การธุรกิจของสมาชิก ซึ่งมีจุดหมายทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม เพื่อการยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของสมาชิกโดยมีเครือข่ายความร่วมมือในรูปแบบของขบวนการสหกรณ์ ซึ่งเชื่อมโยงอย่างกว้างขวางตั้งแต่ระดับฐานรากถึงนานาชาติย่อมเป็นจุดแข็งอย่างสำคัญที่จะพัฒนาระบบการดำเนินธุรกิจเชิงบูรณาการที่จะเชื่อมร้อยโซ่อุปทาน ในการดำเนินรูปธรรมการผลิต การค้า และบริการ เพื่อนำประโยชน์คืนกลับสู่สมาชิก

ในประเทศไทยนั้น พบว่า ผลผลิตการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ยางพารา ข้าวเปลือก ปาล์มน้ำมัน ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง และน้ำมันดิบอยู่ในมือของสหกรณ์การเกษตร คิดเป็นร้อยละ 13 ,4.8 ,7.8 ,8.7, 0.45 ,1 และ 73 ของปริมาณผลผลิตของประเทศในปี 2549 ดังนั้นจึงเป็นสิ่งท้าทายที่จะพัฒนาระบบการค้าของผลผลิตการเกษตรต่างๆ เหล่านี้ให้เกิดเป็นระบบการค้าที่เป็นธรรมก็จะเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ดี ซึ่งหากขยายผลในวงกว้างขึ้น ก็จะช่วยให้นโยบายการพัฒนาการเกษตร

การพัฒนาที่มองข้ามการแข่งขัน
ไปสู่การร่วมมือ และการแบ่งปัน
เพื่อเป้าหมายทั้งด้านเศรษฐกิจ
และสังคม

ของประเทศบรรลุเป้าหมายได้เร็วขึ้น

ด้วยเหตุผลปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อทีมที่ปรึกษาของสถาบัน
วิชาการด้านสหกรณ์ได้มีโอกาสยกร่างแผนพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 2
(พ.ศ.2550-2554) ซึ่งจะถูกนำไปใช้เป็นกรอบทิศทางการพัฒนา
ขบวนการสหกรณ์ ในช่วงเวลาดังกล่าวกรอบคิดเรื่องการค้าที่เป็นธรรมกับ
บริบทการดำเนินงานของสหกรณ์จึงได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณา
ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และในที่สุดก็ได้
กำหนดยุทธศาสตร์สำคัญ เรื่องการเชื่อมร้อยโซ่อุปทานในแผนฯ
ดังกล่าว โดยมีเป้าประสงค์สำคัญ คือ การยกระดับการพัฒนาการดำเนิน
ธุรกิจของสหกรณ์ไปสู่ระบบการค้าที่เป็นธรรม ซึ่งเป็นทิศทางที่ชี้ให้เห็นถึง
บทบาทความสำคัญของสหกรณ์ในโลกเศรษฐกิจ สังคม ที่สหกรณ์
ต้องแสดงความแตกต่างให้เห็นว่า ถ้าไรสูงสุดมิใช่สิ่งสำคัญเพียง
อย่างเดียวแต่คุณค่าที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่า ก็คือ การสร้างความเป็นธรรม
ให้เกิดขึ้นในแวดวงธุรกิจของคนสหกรณ์

5. ภารกิจที่ท้าทายคนสหกรณ์

หากแผนพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 2 ได้รับความเห็นชอบจาก
คณะรัฐมนตรี ก็ย่อมหมายความว่า กรอบทิศทางการพัฒนา หรือสิ่งที่
เป็นนโยบายการพัฒนาสหกรณ์ประการสำคัญประการหนึ่ง คือ เรื่อง
บทบาทการพัฒนาธุรกิจสหกรณ์ เพื่อการสร้างระบบการค้าที่เป็นธรรม
ก็จำเป็น ที่พวกเราจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์
เพื่อให้ระบบการค้าที่เป็นธรรมเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม.....นี่แหละคือ
สิ่งท้าทายที่ทิ้งไว้ให้พิสูจน์...ความสามารถของสหกรณ์ไทย...เพื่อการ
นำพาสู่สังคมเป็นสุข ตามวิสัยทัศน์การพัฒนาสหกรณ์

เอกสารอ้างอิง

1. เชิญ บำรุงวงศ์ (2550) บทความแปลจากสารานุกรมอิสระวิกิพีเดีย
2. <http://en.wikipedia.org/wiki/Fairtrade>